

0 GENERELT

- 01 Dette bladet tar for seg boligbrukernes vurderinger av plassbehov og romstørrelser. Disse opplysningene bør brukes sammen med møbelmål og andre retningslinjer for romdimensjonering ved prosjektering og vurdering av boligplaner.
- 02 Bladet dekker bare de viktigste oppholdsrom: stue, kjøkken og soverom. Baderom, oppbevaringsrom og ganger er ikke tatt med selv om dimensjoneringen av disse arealene er svært viktige for beboernes vurdering av hele boligens brukbarhet, se avsnitt 2.
- 03 Bladet bygger på intervjuundersøkelser der beboere ble spurt om størrelsen på de enkelte rom i boligen, og om de syntes disse rommene var for små, se avsnitt 3. Vi forsøker her å sammenfatte resultatene fra flere undersøkelser til noen generelle konklusjoner som viser sammenhengen mellom romstørrelser og antall husholdninger som uttrykker misnøye fordi rommene er for små.

1 RETNINGSLINJER FOR ROMDIMENSJONERING

11 Grunnlag

Ved planløsning og ved vurdering av prosjekter brukes normer og retningslinjer for dimensjonering av rom, passasjebredder o.l. Slike retningslinjer finnes i Husbankens blad, i byggforskningens planløsningsblad og håndbøker. Disse retningslinjene bygger på bovanestudier, møbelmål og studier av menneskers bevegelsesmønstre med og uten hjelpemidler. Målene gir et objektivt uttrykk for boligbehov fordi de utgjør faktiske, fysiske og målbare størrelser. Til tross for at slike retningslinjer brukes, viste undersøkelser i boligområder som var nyprodusert i begynnelsen av 70-årene, at 50–70 % av husholdningene var misfornøyde med ett eller flere av rommene i boligen. Derfor bør vi bruke beboernes subjektive oppfatninger av rommene i tillegg til de mer objektive fysiske målene.

12 Mangler ved tradisjonelle retningslinjer

De tradisjonelle retningslinjene kan oppfattes som nødvendige, men ikke tilstrekkelige forutsetninger for romdimensjonering. Det er flere grunner til at de ikke er tilstrekkelige, f. eks.:

- Mål på passasjebredder, møbelmål o.l. er minimumskrav. Vi har også 15 m³ som minimumskrav til et oppholdsrom, men slike minimumskrav må ikke forveksles med anbefalte størrelser.

- Med økonomiske begrensninger og arealgrenser faller det likevel naturlig å presse rommene ned mot minimumsgrensene.
- Møbelmål og krav til passasjebredder o.l. bygger på undersøkelser av bovaner. Disse kan være foreldet, d.v.s. at vi ofte ikke vet hva som skal foregå i boligene, og hvilke møbler som blir aktuelle. Det er f. eks. ingen retningslinjer for om det skal være fri golvplass til lek i enhver bolig. Rullestolene er også under utvikling, de nye elektriske krever mere plass enn de hånd-drevne.

13 Små rom i den eldre boligmassen

I hele boligmassen vil 37 % av husholdningene mene at ett eller flere av oppholdsrommene er for små. I eldre bebyggelse er det færre små rom, men mange små leiligheter. Ved utbedring av eldre småboliger blir gjerne små rom delt opp for å skaffe plass til bad og WC. I slike tilfeller ser en ofte bort fra de retningslinjene som brukes ved nybygging.

14 Intervju med beboere – forbehold ved bruk av subjektive oppfatninger som prosjekteringsgrunnlag

Figurene i dette bladet viser hvor mange husholdninger i befolkningen som vil være misfornøyd med rom av en viss type og størrelse. De viser eksempler på at bildet forandrer seg når vi tar for oss bestemte husholdningstyper, inntektsgrupper osv. Vi må ta hensyn til svarernes ulike forutsetninger når vi vurderer deres svar på spørsmål av typen: «Synes De dette var for lite?»

Vi har valgt, helt tilfeldig, å bruke 15 % misnøye som toleransegrense (stiplet linje i diagrammene), slik at vi kan sammenlikne de ulike romtypene.

Ved vurdering av kurvene må leseren være oppmerksom på følgende:

- Boligbrukerne stiller mer beskjedne krav når de har dårlig økonomi eller på andre måter små forventninger om å forbedre sin boligsituasjon.
- Den enkelte husstand svarer ut fra sine spesielle behov, mens planleggeren må ta hensyn til generelle krav og uforutsette situasjoner, f. eks. den at boligen må kunne tilpasses bevegelseshemmede.
- Det er bare én person i hver husholdning som har svart, som regel husmoren. Hun har også svart der det dreier seg om barns rom og deres aktiviteter.

På grunn av dette vil vi ofte se at boligbrukerne aksepterer rom, særlig baderom, inngangsforhold osv. som er mindre enn det som angis i blad i byggeforskserien.

Det advares derfor mot å bruke preferansemål alene som grunnlag for prosjektering og vurdering av boligplaner.

2 PLASSBEHOV OG TRANGBODDHET

21 Generelt

Den vesentligste årsaken til at boligbrukerne er misfornøyd med den plassen de har til rådighet, er at de bor trangt og/eller savner egnede rom til bestemte aktiviteter, se tabell 21.

Tabell 21

Oppgitte årsaker til økt plassbehov (boligmiljøstudiene fra nytt boligfelt på Moss)

Familien er stor	66 %
Hobby og arbeid	21 %
Ekstra oppholdsrom	14 %
Gjesterom	12 %

Undersøkelser blant enslige viser at det er spesielt store problemer forbundet med boliger der det ikke er soverom i det hele tatt [426].

22 Trangboddhet

Med trangboddhet mener vi at antall rom pr. person i husholdningen er mindre enn det som regnes for akseptabelt. Kravet om at enslige skal ha eget soverom, ser ut til å være alment akseptert i dag, derfor må vi bruke en sammensatt norm for trangboddhet:

Dersom det er ett rom eller mer utenom kjøkkenet til hvert medlem av husholdet, og énpersonhushold har minst 2 rom i tillegg til kjøkkenet, er boligen ikke trangbodd.

Med denne normen som målestokk er godt over ¼ av alle husholdninger i Norge trangbodde. Dette har mye å si for hvordan de vurderer de enkelte rommene i boligen, se tabell 22.

Tabell 22

Sammenheng mellom objektiv trangboddhet og subjektiv vurdering av rom i boligen (Boligforholdsundersøkelsen 1973, BU 73)

Husholdning som bor	% som synes rommet er for lite
trangt	22 %
normalt	10 %
romslig	3 %

23 Aktiviteter som det ikke er plass til

Beboerne på Ammerud ble spurt om de hadde problemer med bestemte gjøremål. Det viste seg at mange hadde det, og savnet egnede rom til disse aktiviteter, se tabell 23.

Tabell 23

Ammerudbeboerne har problemer med:

måltider	43 %
stryking og søm	16 %
vask av tøy	10 %
lek	9 %
søvn	7 %
lekser	2 %

På Gjerrebogen i Moss var det 21 % som savnet et sted de kunne stelle og reparere tøy.

231 Tøyvask. 17 % av alle husholdninger i landet er misfornøyd med forholdene for tøyvask, se tabell 231.

Tabell 231

Vurdering av forholdene for tøyvask ut fra der det finner sted (BU 73)

Tøyvask i	% misnøye
kjøkken	29 %
badet	17 %
fellesvaskeri	14 %
kjeller	6 %
eget vaskerom	5 %

232 Baderom er dessverre ikke undersøkt i de boforholdsundersøkelsene vi bygger dette bladet på. En undersøkelse i Fyllingsdalen i Bergen viste at 13 % klaget over størrelsen på badene. Dermed var badet nr. 3 av de rom som det ble klaget mest på.

233 Oppbevaringsplass. 20 % av alle husholdninger i landet synes de har for lite plass til oppbevaring. 47 % av beboerne i Fyllingsdalen mente deres oppbevaringsplass var utilstrekkelig.

3 DE ENKELTE ROM

31 Kjøkkenet

Små kjøkken er ofte grunn til misnøye. Misnøyen avtar jevnt med økende størrelse. Når kjøkkenet er over 10–11 m², er det få som klager. 50 % av alle boliger har kjøkken som er mindre enn 11 m². Hvis en godtar at 15 % av husholdningen er misfornøyd, må kjøkkenene være over 9 m², se fig. 31.

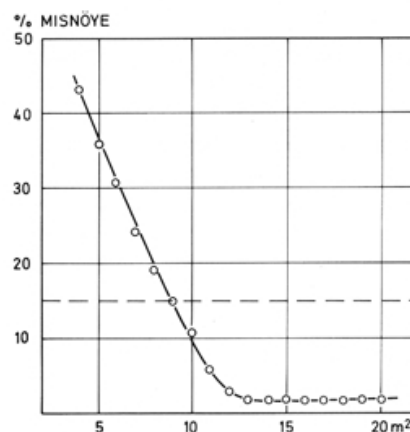

Fig. 31

Kurven viser % av alle kjøkken som det er uttalt misnøye med, etter størrelsen (BU 73)

- 311 Det er husholdningens sammensetning som er mest avgjørende for hvor mange som er misfornøyde med små kjøkken. Når kjøkkenet til en familie med barn er under 10 m², er mer enn 15 % av husholdningene misfornøyde, se fig. 311.

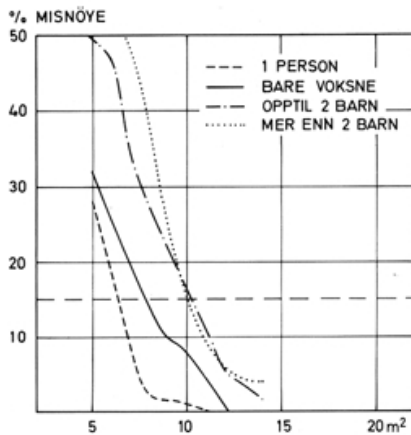

Fig. 311
Kurven viser % av alle kjøkken det er misnøye med etter husholdningstype (BU 73)

Dersom husholdningen består av én person eller bare et par voksne personer, er det mange flere som synes mindre kjøkken er store nok. Det er særlig énpersonshusholdninger som sier seg fornøyd med forholdsvis små kjøkken. Men dette kan endre seg ettersom énpersonshusholdninger får mer gehør for sine krav om fullverdige boliger.

Det at det finnes barn, er viktigere enn antall personer totalt. Det skyldes antakelig at barn liker å holde seg i nærheten av den som arbeider på kjøkkenet.

- 312 Spiseplass på kjøkkenet. 88 % av alle husholdningene spiser middag på kjøkkenet. Ifølge krav til møblering må kjøkkenet være 11–12 m² for å gi plass til spisebord. Selv 71 % av dem som har kjøkken under 9 m², spiser på kjøkkenet, selv om det i grunnen ikke er plass til det. Det har ikke så mye å si om leiligheten for øvrig er stor eller liten. Det er f. eks. ikke flere som spiser middag i stua når denne er større hvis kjøkkenet er stort nok til å spise der, se tabell 312.

Tabell 312
Prosent som spiser på kjøkkenet etter stuas og kjøkkenets størrelse (bare husholdninger som har stue, henholdsvis eget kjøkken) (BU 73)

	Stua under 20 m ²	Stua over 20 m ²
Kjøkken under 9 m ²	68 %	73 %
Kjøkken over 9 m ²	93 %	94 %

Når så mange spiser middag på kjøkkenet selv om det ikke er plass til å møblere med vanlig spisebord, må vi ta det som er sterkt uttrykk for beboernes ønske.

Det er tydelig ønske om to spiseplasser i boligen, selv om den i stua brukes sjelden.

- 313 Tøyvask på kjøkkenet er vanlig for 29 % av husholdningene. Dette er kilde til den største misnøye med forholdene for tøyvask. Det spiller ikke noen rolle for vur-

deringen av kjøkkenets størrelse om det vaskes på kjøkkenet. Misnøyen skyldes antakelig først og fremst at beboerne ikke ønsker å blande tøyvask med andre kjøkkenfunksjoner.

- 314 Kjøkkenet er et oppholdsrom og kravet til størrelse kommer av de faste funksjoner som foregår der. Det skal kunne romme hele husstanden, i hvert fall ved måltidene. Det blir også mer og mer vanlig at flere arbeider samtidig i kjøkkenet selv om det ennå i hovedsak er husmors arbeidsplass.

Hjemmet er eneste arbeidsplass for én person i 57 % av alle husholdninger. Det spiller ikke noen rolle for familiens vurdering av kjøkkenets størrelse om de spiser der, vasker tøy der eller om husmoren har en annen arbeidsplass i tillegg til hjemmet.

Men det er viktig at kjøkkenet er et eget rom.

Vi vet fra flere undersøkelser at de fleste beboerne er misfornøyde med løsninger med åpne kjøkken o.l. Det er verd å merke seg at slike løsninger som regel også er forbundet med liten plass på kjøkkenet.

Bygningsloven definerer kjøkken som rom for varig opphold, men det gis dispensasjon fra kravet om lysareal slik at tilbaketrukne og åpne kjøkkener kan bygges.

- 32 Stua

Tilfredshet med stuer av ulike størrelser er avhengig av mange flere faktorer enn for kjøkkenet. Sammenhengen mellom størrelse og misnøye er ikke så entydig.

En del husholdninger har to eller flere stuer eller andre oppholdsrom dvs. rom som ikke regnes som soverom. Disse husholdningene er nesten ikke misnøyde, selv om rommene går ned til 10 m², se fig. 32.

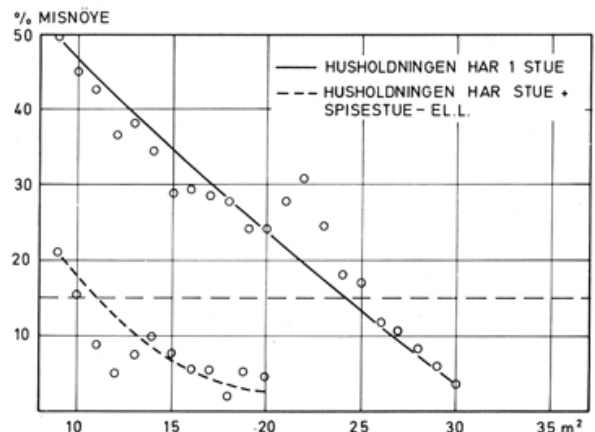

Fig. 32
Kurvene viser hvor stor % av alle stuer det er misnøye med i husholdninger med én eller flere stuer (BU 73)

Av dem som har bare én stue, er mer enn 15 % misfornøyde med stuer som er mindre enn 25 m². 50 % av alle har én stue som er mindre enn 26 m².

321 Husholdningens sammensetning er avgjørende for hvordan husholdningen bedømmer ulike stuer. Av én-persons husholdninger vil 15 % godta en stue som er ca. 18 m², se fig. 321.

Har husholdningen barn, må stua være ca. 27 m² for at like mange skal være fornøyd. Dette gjelder uansett om det er ett, to eller flere barn. Ser vi på barnas alder, og antall personer i husholdningen i sammenheng, blir det klart at barn er den vesentlige faktor, se fig. 321.

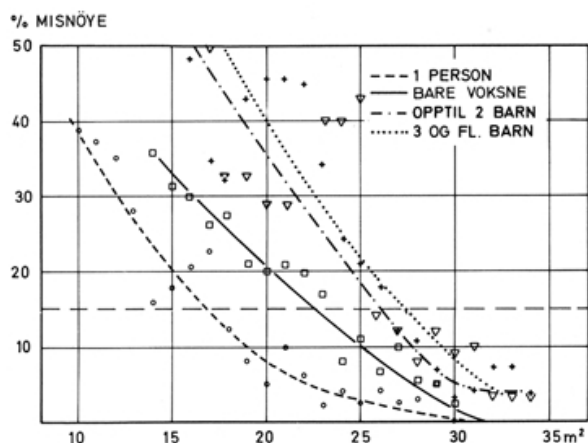

Fig. 321

Kurvene viser hvor stor % av stueene det er misnøye med i ulike husholdningstyper (Bare husholdninger med én stue) (BU 73)

322 Små stuer er mest problematisk for trangbodde. Trangboddhet spiller stor rolle for vurderingen av stua når den er under ca. 20 m². Er stua større enn dette, er det ikke trangboddhet som gjør utslaget.

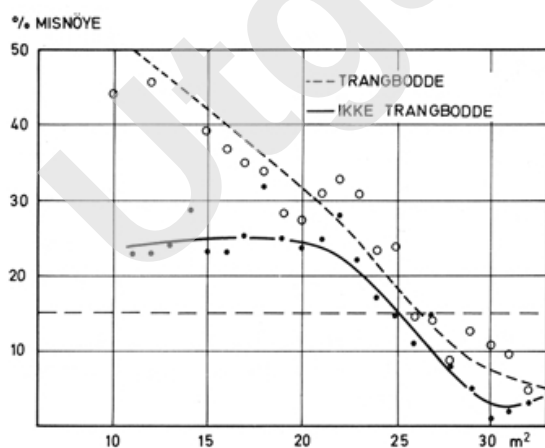

Fig. 322

Kurvene viser hvor stor % av stueene det er misnøye med etter stuens størrelse og grad av trangboddhet (Bare husholdninger med én stue) (BU 73)

323 Stua viser hvordan en har råd til å bo. Inntekten er også avgjørende for hvor fornøyd en er med størrelsen på stua. I fig. 323 er husholdningene delt inn i 5 trinn etter hvor stor hovedinntekten (den største inntekten) i husholdningen er. I 1972 var disse inntektene:

Trinn	1	under 20.000	18 % av alle
	2	20–35.000	21 % av alle
	3	35–45.000	22 % av alle
	4	45–82.000	18 %
	5	over 82.000	4 % (ikke med i figuren)

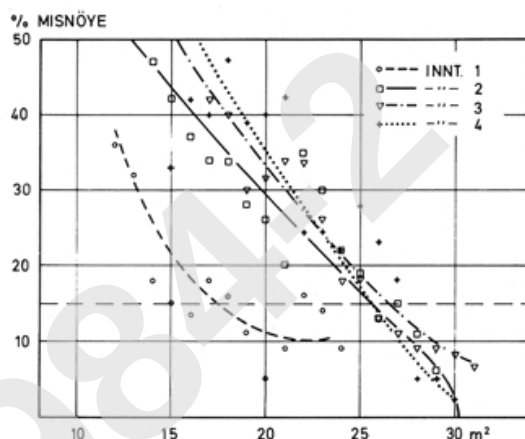

Fig. 323

Kurvene viser hvor stor % av stueene det er misnøye med i de 4 laveste inntektstrinn (BU 73)

33 Soverom

Vi har gått ut fra at husholdningene vurderer soverommene forskjellig ut fra om rommet er eneste soverom, det største av flere soverom (foreldresoverom) eller et mindre soverom (vanligvis barnerom). Som vi ser av figur 33 er 15 % misfornøyd når

- små soverom er mindre enn 8,5 m²
- største (av flere) soverom er under 9,0 m²
- eneste soverom er mindre enn 13,5 m²

Fig. 33

Kurvene viser hvor stor % av soverommene det er misnøye med etter størrelse (BU 73)

Middelverdien for de største soverommene er 12 m² og for de mindre 9 m². Det vil si at 50 % av soverommene ligger under dette.

331 *Trangboddhet er avgjørende for misnøyen med soverom.* Slik vi har definert trangboddhet, vil familier som ikke er trangbodde, kunne innrette seg slik at par har ett soverom (vanligvis det største) og øvrige personer/barn har hvert sitt rom. I trangbodde familier må noen av disse rommene ha plass til flere senger. Dette viser seg også i vurdering av rommene. Fig. 331 a og b.

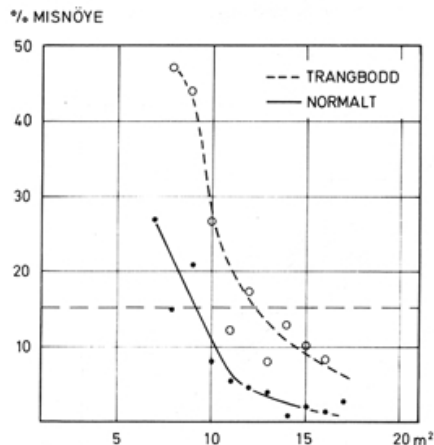

Fig. 331 a
Kurvene viser % av alle «største» soverom det er misnøye med etter trangboddhet (BU 73)

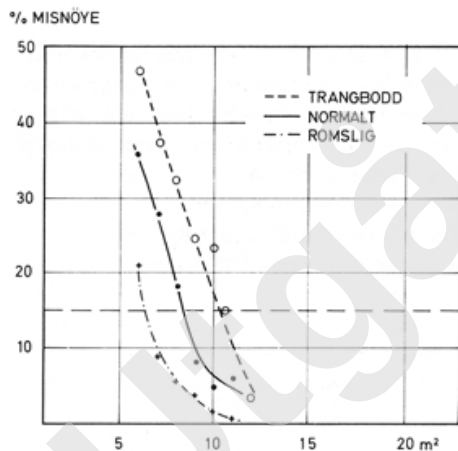

Fig. 331 b
Kurvene viser % av alle «mindre» soverom det er misnøye med etter trangboddhet (BU 73)

332 *Barnas alder spiller liten rolle for vurdering av barnerommets størrelse.* Hvis vi sammenlikner kurvene for husholdninger med barn i bestemte aldersgrupper, finner vi at alderen på barna ikke spiller så stor rolle som trangboddhet. Små barn i husholdningen stiller store krav til plass i boligen som helhet. Skolebarn krever noe større plass enn småbarn og ungdom.

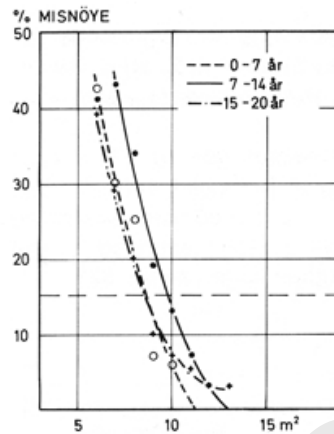

Fig. 332
Kurvene viser % av barnerommene det er misnøye med etter barnas alder

4 REFERANSER

41 Bladet er utarbeidet av Grete Bull og redigert av Tone Gengenbach. Det bygger i hovedsak på Boforholdsundersøkelsen 1973 (BU 73). For øvrig er det benyttet materiale fra ulike områdestudier i boligbebyggelse fra slutten av 60-åra og begynnelsen av 70-åra (Ammerud, Fyllingsdalen og Gjerrebogen). Kurvene i avsnittene om de enkelte rom er utarbeidet spesielt for dette bladet. Tilsvarende analyser er tidligere publisert i rapporter fra boligundersøkelsen 67 og Fyllingsdalen av Dagfinn Ås, se litteraturlista.

Redaksjonen avsluttet september 1979.

42 Litteratur

- 421 Ås, Dagfinn. Boforhold i Norge i 70-årene; et sammendrag av resultatene fra boforholdsundersøkelsen 1973. Oslo 1979. Utg. av Norges byggforskningsinstitutt og Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- 422 Ås, Dagfinn. Norske boliger 1; resultater fra boligundersøkelsen 1967. Om undersøkelsen, boligmassen, boligenes rom. Oslo 1971. (Norges byggforskningsinstitutt. Rapport, 69-1)
- 423 Bull, Grete. Boligstandard og boligbehov. Oslo 1978. (Boforholdsundersøkelsen 1973. Delrapport, 3). Utgitt av Norges byggforskningsinstitutt og Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- 424 Bull, Grete, Hansen, Thorbjørn og Haug, Ragnhild. Å bo i drabantby – Ammerud II; intervjuundersøkelse 1968–1969. Oslo 1971. (Norges byggforskningsinstitutt. Rapport, 66)
- 425 Gulbrandsen, Ole og Hansen, Thorbjørn. Små boliger og trangboddhet. Oslo 1978. (Norges byggforskningsinstitutt. Arbeidsrapport, 17)
- 426 Gulbrandsen, Ole. Å bo på ett rom i blokk; intervjuundersøkelse blant beboere av ett-roms leilighetene på Ammerud. Oslo 1973. (Norges byggforskningsinstitutt. Rapport, 82)
- 427 Norges byggforskningsinstitutt. Fyllingsdalen; arbeidsrapport fra en undersøkelse av et boligområde i Bergen. Oslo 1973. (Arbeidsrapport)
- 428 Statistisk Sentralbyrå. Boforholdsundersøkelsen 1973. Oslo 1974. (Rekke A, 673)
- 429 Sennar, Elsa. Boligens planløsning. Oslo 1975. (Norges byggforskningsinstitutt. Håndbok, 25)